

Перспективні напрями розробки проблеми підготовки викладачів економічних ВНЗ до проектування навчальних технологій

У статті визначено перспективні напрями розвитку наукової проблеми підготовки викладачів економічних ВНЗ до проектування навчальних технологій, які представлено на трьох рівнях: соціальному, педагогічному та особистісно-професійному. Обгрунтовано, що перспективи, визначені для соціального рівня, полягають в підвищенні ролі держави у професійній підготовці викладачів економічних ВНЗ, пропозиції на педагогічному рівні пов'язані з вдосконаленням змістових та процесуальних аспектів підготовки викладачів таких ВНЗ до проектування навчальних технологій, її науково-методичного забезпечення, вдосконалення підготовки викладачів на особистісно-професійному рівні передбачає самоосвіту та професійний саморозвиток.

Постановка проблеми. Потреба у гуманістичній спрямованості сучасної економічної освіти вимагає від викладачів умінь щодо проектування й реалізації адекватних психологічним особливостям студентів та умовам навчання технологій. Їх формування має забезпечувати професійно-педагогічна підготовка, важливим чинником ефективності якої є створення сприятливого для професійної самореалізації викладачів контексту. У системі економічної освіти України немає єдиного підходу до визначення сутності професійно-педагогічної підготовки викладачів. У сучасних умовах, коли значна кількість викладачів вищих економічних навчальних закладів (ВЕНЗ), зокрема спеціальних дисциплін, не мають професійно-педагогічної підготовки, політику вищого навчального закладу треба спрямовувати на вирішення цієї проблеми створенням спеціальних курсів, спрямованих на формування у викладачів готовності до проектування навчальних технологій (ПНТ).

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам підготовки викладачів до дидактичного проектування присвячені роботи Н. О. Брюханової [1], Г. П. Васяновича [2], О. М. Спіріна [6], В. Ю. Стрельнікова [7] та ін. Загальною тенденцією для досліджень у цьому напрямку є особистісно-зорієнтований підхід

до підготовки викладачів. Разом з цим, залишаються недостатньо вивченими і потребують спеціальних досліджень перспективні напрями підготовки викладачів економічних ВНЗ до проектування навчальних технологій. Отже, тема статті є актуальною.

Формування мети статті. Мета статті – обґрунтувати перспективні напрями розробки проблеми підготовки викладачів ВНЗ до проектування навчальних технологій.

Викладення основного матеріалу. Результати дослідження підготовки викладачів ВНЗ до проектування навчальних технологій дозволили визначити перспективні напрями розвитку цієї наукової проблеми, які, на нашу думку, доцільно розглядати на трьох рівнях: соціальному, педагогічному та особистісно-професійному.

Соціальний рівень. Освіта як соціальний інститут є відкритим середовищем, яке миттєво відображає зміни у суспільстві та створює умови для інновацій у її цільових, змістових та процесуальних аспектах. У концепції розвитку економічної освіти в Україні серед завдань економічної освіти визначено нарощування потенціалу професорсько-викладацького складу та підвищення його соціального статусу. Вирішення цього завдання безпосередньо пов'язане з таким обґрунтованим у концепції напрямом розвитку економічної освіти, як підвищення якості навчання через запровадження в навчальний процес новітніх освітніх технологій та розвиток педагогічної майстерності викладачів [3].

Реалізація означеного напрямку передбачає обов'язкове використання в процесі підготовки економістів методів активного навчання (ділові, рольові ігри, семінари-дискусії, колоквіуми, кейси); розробку і застосування сучасних дистанційних технологій навчання із застосуванням комп'ютерних мереж для всіх форм навчання; створення системи узагальнення та поширення досвіду використання сучасних методик навчання; сприяння інформатизації навчального процесу та розвитку дистанційних технологій навчання.

За результатами пошукового етапу нашого дослідження майже 60% викладачів практично не застосовують інноваційні методи навчання, зокрема, такі як тренінги, кейс-методи, ігри, дискусії, близько третини респондентів

використовують їх час від часу, лише біля 6% викладачів – постійно. Як бачимо, завдання з упровадження в практику ефективних засобів і технологій підготовки майбутніх економістів не виконується в повному обсязі через відсутність теоретичного обґрунтування системи підготовки викладачів ВЕНЗ. Загальною проблемою економічної освіти залишається відсутність системи підготовки викладачів. Зокрема, на констатувальному етапі нашого дослідження кількість викладачів, які не мають педагогічної освіти, становила 54,5%. Ми вважаємо, що у концепції розвитку економічної освіти в Україні цій проблемі приділено недостатньо уваги, а підхід до її вирішення є однобічним. Як і за радянських часів, акцент зроблено на науковій роботі викладачів, зокрема підготовці науково-педагогічних кадрів в аспірантурі, а щодо системи перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників визначено необхідність її реорганізації з орієнтацією на інноваційні зміни в системі економічної освіти, використання сучасних інформаційних і комунікаційних засобів [3], але конкретних вимог не обґрунтовано.

Отже, на соціальному рівні перспективним напрямом подальшої роботи з проблеми дослідження вважаємо підвищення ролі держави у вирішенні питання створення цілісної ступеневої системи підготовки викладачів ВЕНЗ. Першим ступенем такої підготовки повинен бути бакалаврат (психолого-педагогічна підготовка), другим – магістратура (підготовка до викладання у вищій школі), третім – підвищення педагогічної кваліфікації. Лише описаний підхід може забезпечити наступність і неперервність у підготовці викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій.

На цьому рівні важливим напрямом вважаємо також популяризацію кращого досвіду викладачів ВЕНЗ щодо запровадження існуючих та створення власних навчальних технологій, що має висвітлюватися не тільки у науково-педагогічних виданнях, а й у засобах масової інформації. Актуальні й цікаві педагогічні проекти у ВЕНЗ заслуговують на обговорення у мас-медіа із залученням студентів, їх батьків, фахівців.

Педагогічний рівень. В аспекті розвитку педагогічної науки важливим є узагальнення, науково-методичне обґрунтування і розповсюдження досвіду

проектування викладачами ВЕНЗ навчальних технологій. З цією метою мають проводитися Всеукраїнські, регіональні, університетські науково-практичні конференції, семінари, засідання за круглим столом з проблем дидактичного проектування. За їх результатами має здійснюватися публікація науково-методичних та інших інформаційних матеріалів.

Зазначені заходи повинні бути і на рівні міжнародного співробітництва між ВЕНЗ з метою взаємозбагачення досвіду підготовки викладачів для сфери вищої економічної освіти, зокрема й до проектування навчальних технологій.

Низка пропозицій за результатами нашого дослідження пов'язана з вдосконаленням змістових та процесуальних аспектів підготовки викладачів до проектування навчальних технологій. Насамперед, пропонуємо здійснити детальне обґрунтування цього напрямку підготовки науково-педагогічного складу ВЕНЗ у програмах їх інноваційного розвитку. Зокрема, на сьогодні в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана, який відноситься до провідних українських ВНЗ економічного спрямування, прийнята програма інноваційного розвитку економічної освіти. Серед визначених у програмі завдань – створення нової системи підготовки науково-педагогічних кадрів, удосконалення змісту освіти та організації освітньої діяльності, забезпечення переходу до інноваційних технологій навчання [5]. Водночас слід зазначити, що в університеті ще не відпрацьовані механізми ступеневої підготовки викладачів.

Щодо вдосконалення підготовки студентів – майбутніх викладачів економіки до проектування навчальних технологій, наші пропозиції полягають у збільшенні кількості навчальних годин з педагогічного блоку для дисципліни „Психологія та педагогіка”, лекцій для дисципліни „Психологія діяльності та навчальний менеджмент” (з метою посилення змістового аспекту підготовки до ПНТ).

Важливим напрямом підготовки майбутніх викладачів економіки до ПНТ має стати науково-дослідна робота студентів. У ході їх психолого-педагогічної підготовки дидактичне проектування має заохочуватися, а його результати – обговорюватися на щорічних наукових студентських конференціях. Також

вважаємо за доцільне включати питання дидактичного проектування до студентських олімпіад з педагогіки.

Сьогодні основним джерелом поповнення науково-педагогічних кадрів для системи вищої економічної освіти вважається магістратура, водночас магістерські програми, які передбачають вивчення особливостей викладання у вищій школі, здебільшого, мають обмежений обсяг годин [4, с. 276-277]. Вважаємо необхідним цілеспрямоване запровадження у всіх ВЕНЗ магістратури за спеціальністю 8.000005 – Педагогіка вищої школи. Готуючи молодих викладачів в магістратурі, необхідно забезпечити їх підготовку до застосування відомих та проектування власних технологій, тому доцільним є введення спеціального курсу „Технології інноваційного навчання в економічному університеті”, який створить основу для подальшого самовдосконалення викладачів. На сьогодні, коли більшість викладачів ВЕНЗ не навчалися за спеціальністю „Педагогіка вищої школи”, запровадження такого курсу є актуальним і на рівні підвищення кваліфікації. Наведемо орієнтовний тематичний план пропонованого тренінг-курсу (табл. 1).

Таблиця 1

Тематичний план тренінг-курсу „Технології інноваційного навчання в економічному університеті”

Блоки тем, теми	Год.
Вступ до тренінг-курсу	
Т. 1. Інноваційне навчання та інноваційні технології у вищій економічній освіті	4
Педагогічна майстерність викладачів в інноваційному навчанні	
Т. 2. Техніки педагогічного спілкування	4
Т. 3. Мовленнєва діяльність викладача	4
Т. 4. Управління аудиторією в інноваційному навчанні	4
Т. 5. Створення інноваційного навчального середовища	4
Т. 6. Управління конфліктами у навчанні	4

Т. 7. Саморегуляція викладача	4
Т. 8. Саморозвиток педагога та подолання професійних криз	4
Технології інноваційного навчання	
Т. 9. Технологія колективної розумової діяльності	4
Т. 10. Технологія ігрового навчання	4
Т. 11. Технологія проведення навчальних дискусій	4
Т. 12. Тренінгова технологія навчання	4
Т. 13. Технологія навчання на основі вирішення конкретних ситуацій	4
Т. 14. Технологія кооперативного навчання	4
Т. 15. Мультимедійні навчальні технології	4
Т. 16. Технологія проблемного навчання	4
Т. 17. Технологія проведення інтерактивних лекцій	4
Т. 18. Технологія проектного навчання	4
Т. 19. Технологія вітагенного навчання	4
Контроль і оцінювання в інноваційному навчанні	
Т. 20. Психологія оцінювання навчальних досягнень студентів	4
Т. 21. Інноваційні методи контролю (портфоліо, ессе)	4
Т. 22. Тестовий контроль успішності навчання	4
Т. 23. Технологія рейтингового контролю навчання та ведення електронного журналу	4
Підготовка проекту інноваційного навчального модуля	
Т. 24. Технологічний підхід до проектування навчальних модулів	4
Т. 25. Майстер-клас з підготовки проектів: планування модулю	2
Т. 26. Майстер-клас з підготовки проектів: розробка інформаційних повідомлень	2
Т. 27. Майстер-клас з підготовки проектів: особистісно-	2

зорієнтований контекст організації та мотивації студентів	
Т. 28. Майстер-клас з підготовки проектів: психолого-педагогічні аспекти контролю	2
Захист проектів слухачів	4
Разом	108

Розв'язання проблеми підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій потребує системи підготовки тих, хто здійснює відповідне навчання. Функціонально таку систему може забезпечувати кафедра психології та педагогіки, організовуючи спеціальні тренінги, теоретичні та методичні семінари, науково-методичні конференції.

У проблематиці підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій важливим напрямом є сприяння на рівні навчального закладу створенню викладачами спільних проектів. Нам близька позиція О. М. Спіріна, який вважає доцільним створення робочої групи з проектування дидактичної технології на рівні викладача та обґрунтовує її склад та певний розподіл функцій [6, с. 158-159]. Водночас підготовка викладачів до спільного проектування, процедура роботи таких груп та заохочення їхньої діяльності ще потребують розробки.

Підготовка викладачів до проектування навчальних технологій пов'язана з подальшою розробкою навчально-методичного забезпечення, тому актуальною є підготовка відповідних навчально-методичних матеріалів, навчальних посібників, підручників.

З процесуального боку важливим у підготовці викладачів до ПНТ є застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Актуальним вважаємо застосування дистанційної технології навчання, яка сьогодні набуває поширення у вищій економічній освіті.

Технологія дистанційного навчання ґрунтується на принципах відкритого навчання, передбачає використання комп'ютерних навчальних програм різного призначення й створює інформаційне освітнє середовище для передачі навчального матеріалу та спілкування за допомогою сучасних телекомунікацій. Вона характеризується сильною пізнавальною мотивацією та якістю підготовки

фахівця. За її застосування роль педагога змінюється: він перетворюється на помічника, наставника, який спрямовує того, хто навчається, у процесі навчання. Монолог викладача перетворюється на діалог двох колег, один із яких більш досвідчений. До того ж студент чи слухач може здобувати знання у того викладача, якого обере. У більшості випадків до дистанційного навчання входить колективна робота над різноманітними завданнями, проектами. Це дає змогу в подальшому брати участь у міжнародній кооперації. Основною формою навчання є самостійна робота, за якої навчатися складніше, водночас якість здобутих знань є вищою. Отже, застосування технології дистанційного навчання у підготовці викладачів до ПНТ є перспективним і потребує відповідної розробки.

На межі педагогічного та особистісного рівнів розв'язання проблеми підготовки викладачів до ПНТ знаходиться, на нашу думку, розробка та запровадження варіативних програм навчання викладачів у системі підвищення кваліфікації. Згідно з рефлексивним підходом, прийнятим на Заході, низький рівень викладання пов'язаний не з дефіцитом психолого-педагогічних знань, а з недостатньою готовністю та здатністю викладача розв'язувати ці завдання у педагогічній діяльності. Сучасні стратегії підготовки викладачів не мають бути директивними. Як зазначає Г. П. Васянович, традиційні моделі навчання викладачів у системі підвищення кваліфікації не спрацьовують, оскільки досвід, до якого вони залучають викладача, є нав'язаним ззовні і тому педагогічно необґрунтованим [2, с. 189]. Отже, постає завдання розробки різноманітних програм, які викладачі зможуть обирати згідно з власними потребами. У цілому, процес підвищення кваліфікації має бути практико-зорієнтованим, ґрунтуватися на застосуванні отриманого в ході навчання досвіду у педагогічній діяльності, ефективно організовувати пошукову діяльність викладачів, забезпечувати їх вміння управляти власною діяльністю в умовах невизначеності.

Особистісно-професійний рівень. Обґрунтований у дослідженні суб'єктно-продуктивний підхід у підготовці викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій передбачає, що викладач повинен стати суб'єктом

власного професійного саморозвитку й самореалізації. Важливе місце у становленні суб'єктності викладача займає розвиток таких умінь, як аналіз кожного свого педагогічного кроку, визначення у педагогічній ситуації проблеми і оформлення її у вигляді педагогічних задач, орієнтація при постановці педагогічної задачі на студента як на суб'єкта навчальної діяльності, передбачення близьких та віддалених результатів розв'язання педагогічної ситуації, застосування різних теоретичних підходів для осмислення власного досвіду, поєднання їх з кращими зразками педагогічної практики, об'єктивне оцінювання педагогічних фактів й явищ, усвідомлення та обґрунтування власної позиції.

З точки зору продуктивності власної діяльності викладач має навчитися евристичному пошуку, позитивному мисленню, що включає педагогічний оптимізм та установку на успіх, створенню продуктів – навчальних технологій, корисність яких буде очевидною, аналізу своєї діяльності не з погляду їх відповідності нормам і моделям, а шляхом зіставлення з попередніми власними досягненнями.

Невід'ємною складовою неперервної педагогічної освіти є самоосвіта викладача, яка має психологічний та педагогічний аспекти і компоненти. Так, психологічний компонент має, насамперед, елемент інтроспекції – самопізнання власних здібностей та якостей, об'єктивну оцінку фонду набутих знань та вмінь. У плані проектування навчальних технологій результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що психологічний компонент самоосвіти має полягати як в усвідомленні індивідуального стилю цієї діяльності, так і у вивченні та врахуванні при проектуванні навчальних технологій індивідуальних стилів навчальної діяльності студентів. Загалом, психологічні чинники ефективності проектування викладачами навчальних технологій ще потребують досліджень.

Педагогічний компонент самоосвіти у сфері дидактичного проектування пов'язаний із саморозвитком готовності викладачів до проектування навчальних технологій. У цьому плані важливим є читання спеціальних джерел наукової та науково-популярної літератури, періодики, в тому числі

іноземною мовою, обмін досвідом та співробітництво з колегами. З метою підтримки цього напрямку пропонується створення у ВЕНЗ системи обміну досвідом науково-методичного забезпечення навчального процесу.

Ми розуміємо, що розвиток суб'єктності і продуктивності у проектуванні навчальних технологій знаходиться всередині самого викладача, і тому вважаємо, що подальшої розробки і впровадження потребують шляхи створення у ВЕНЗ як освітньому середовищі таких умов, які б сприяли підвищенню автономності, заохочували до авторського підходу у викладанні.

Висновки та перспективи. Визначено такі перспективні напрями розробки проблеми підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій: підвищення ролі держави у професійній підготовці викладачів ВЕНЗ; популяризація кращого досвіду діяльності викладачів щодо запровадження існуючих та створення власних навчальних технологій; узагальнення, науково-методичне обґрунтування і поширення досвіду проектування викладачами навчальних технологій на всеукраїнських, регіональних, університетських науково-практичних конференціях, семінарах, засіданнях за круглим столом; міжнародне співробітництво вищих економічних навчальних закладів з метою взаємозбагачення змісту підготовки викладачів для цієї сфери освіти, зокрема й до проектування навчальних технологій; детальне обґрунтування підготовки науково-педагогічного складу ВЕНЗ до проектування навчальних технологій у програмах їх інноваційного розвитку; удосконалення змістового аспекту підготовки майбутніх викладачів економіки до проектування навчальних технологій; посилення науково-дослідної роботи студентів – майбутніх викладачів економіки у напрямі дидактичного проектування; запровадження у всіх вищих економічних навчальних закладах магістратури за спеціальністю 8.000005 – Педагогіка вищої школи та забезпечення на цьому освітньому рівні підготовки майбутніх викладачів до застосування відомих та проектування власних технологій; забезпечення кафедрами педагогіки та психології ВЕНЗ підготовки викладачів-тренерів до навчання викладачів за тренінговими програмами; заохочення та організація навчальними закладами спільного проектування викладачами навчальних

технологій; розробка відповідного навчально-методичного забезпечення; застосування технології дистанційного навчання у підготовці викладачів до означеного виду діяльності; розробка та запровадження варіативних програм навчання викладачів у системі підвищення кваліфікації; дослідження психологічних та педагогічних чинників розвитку суб'єктності й продуктивності викладачів у проектуванні ними навчальних технологій; забезпечення умов для самоосвіти та саморозвитку викладачів у напрямі дидактичного проектування. Означені напрями представлено на трьох рівнях: соціальному, педагогічному, особистісно-професійному. У подальших дослідженнях планується детальне вивчення шляхів реалізації цих напрямів.

Список використаних джерел та літератури

1. Брюханова Н.О. Методика навчання майбутніх викладачів технічних дисциплін проектуванню дидактичного матеріалу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання” / Н.О. Брюханова. – Х., 2002. – 19 с.
2. Васянович Г. П. Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на Заході / Г. П. Васянович // Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал. – Львів : Львів. наук.-практ. центр проф.-техн. освіти АПН України ; Нац. ун-т «Львівська політехніка» ; Ін-т пед. і психол. проф. освіти АПН України, 2009. – № 5. – С. 187–193.
3. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Освіта в Україні. - 2004. - 23 січня. - С. 4-5.
4. Поясок Т. Б. Система застосування інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх економістів : монографія / Т. Б. Поясок // За ред. С. О. Сисоєвої. – Кременчук : НП Щербатих О В., 2009. – 348 с.
5. Програма інноваційного розвитку Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана на період до 2010 року : К. : КНЕУ, 2008. – 14 с.
6. Спирін О. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів інформатики за кредитно-модульною системою :

монографія / О. М. Спирін ; за наук. ред. акад. М. І. Жалдака. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. — 300 с.

7. Стрельніков В. Підготовка викладачів до проектування системи інтенсивного навчання / В. Стрельніков // Вісник Львівського університету. Серія : Педагогіка – 2009. – Вип. 25, Ч.1. – С. 40-47.

В статье определены перспективные направления разработки проблемы подготовки преподавателей экономических вузов к проектированию учебных технологий, представленные на трех уровнях: социальном, педагогическом и профессионально-личностном. Обосновано, что перспективы, определенные для социального уровня, состоят в повышении роли государства в профессиональной подготовке преподавателей экономических вузов, предложения на педагогическом уровне связаны с улучшением содержательных и процессуальных аспектов подготовки преподавателей таких вузов к проектированию учебных технологий, ее научно-методического обеспечения, усовершенствование подготовки преподавателей на личностно-профессиональном уровне предусматривает самообразование и профессиональное саморазвитие.

Future directions of the development of economic problems of teacher training institutions to design educational technologies. The article outlines promising directions of scientific problem of training teachers of economic universities to design educational technologies, which are presented at three levels: social, educational and personal-professional. That prospects identified for social level, is to increase the state's role in the training of teachers of economic universities offer on pedagogical levels are associated with the improvement of content and procedural aspects of teacher training universities to design educational technologies, and scientific and methodological support, improve teacher training for personal and professional level involves self-education and professional self-development.